

Лисенко Сергій Володимирович,

доктор юридичних наук, професор, директор Інституту безпеки ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Прометівська, 2, м. Київ, 03039; <https://orcid.org/0000-0002-7050-5536>

Шамрай В'ячеслав Вікторович,

доктор юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01601; <https://orcid.org/0000-0001-8090-7523>

Барановська Віра Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського та трудового права ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Прометівська, 2, м. Київ, 03039; <https://orcid.org/0000-0003-0185-8538>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В ГАЛУЗІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті розглядається поняття міжнародно-правових стандартів у сфері конституційного права як сукупності загальновизнаних норм, принципів і практик, що встановлюють вимоги до демократичного врядування, захисту прав людини та верховенства права. Автор аналізує зміст і джерела цих стандартів, зокрема міжнародні договори, рішення ЄСПЛ, документи ООН і Ради Європи.

Порівняльним шляхом досліджується, як різні держави адаптують міжнародні стандарти до своїх конституційних систем. Особлива увага приділяється українському контексту: визначено ключові проблеми імплементації міжнародних норм, зокрема нестабільність судової системи, політичний вплив на конституційний контроль і формалізм правозастосування.

У статті проаналізовано основні риси міжнародних стандартів у сфері прав людини, що дозволяють краще осмислити зміст цього поняття. Такі стандарти становлять сукупність норм і принципів, закріплених у документах міжнародного рівня. Їм властива уніфікована структура формулювань і широке функціональне охоплення, характерне для міждержавних об'єднань. Визначення цих стандартів зазвичай здійснюється з використанням абстрактної, оціночної термінології, що дозволяє враховувати мінімально допустимі або бажані обсяги прав і свобод залежно від рівня суспільного розвитку та його змін. У межах міжнародних стандартів передбачаються позитивні зобов'язання держав із забезпечення, захисту та реалізації прав людини, а також встановлюються механізми відповідальності політичного чи правового характеру у випадку їх порушення.

У статті розглядається низка ключових міжнародних документів, які встановлюють стандарти забезпечення та захисту прав і основних свобод людини й громадянина, що знайшли своє відображення у розділі II Конституції України. Особливу увагу приділено аналізу судової практики Європейського суду з прав людини та Міжнародного суду ООН, які відіграють важливу роль у формуванні та впровадженні стандартів захисту прав і свобод людини.

Європейський суд з прав людини займає важливе місце у формуванні, розвитку та зміцненні міжнародних стандартів захисту прав людини. Спираючись на положення Європейської конвенції з прав людини, суд сприяє гармонізованому тлумаченню фундаментальних прав і свобод, водночас виконуючи роль джерела правових орієнтирів для національних судових систем держав-учасниць.

Ключові слова: міжнародні стандарти, Європейський суд по правам людини, Конституція, захист прав.

Lysenko Serhii Volodymyrovych,

Doctor of Law, Professor, Director of the Institute of Security Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; <https://orcid.org/0000-0002-7050-5536>

Shamray Vyacheslav Viktorovich,

Doctor of Law, Associate Professor at the Department of Constitutional Law Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60, Volodymyrska Str., Kyiv, 01601; <https://orcid.org/0000-0001-8090-7523>

Baranovska Vira Mykolayivna,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor at the Department of Economic and Labor Law Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; <https://orcid.org/0000-0003-0185-8538>

INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS IN THE FIELD OF CONSTITUTIONAL LAW: A COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract. *The article delves into the concept of international legal standards within constitutional law, presenting them as a cohesive set of universally acknowledged norms, principles, and practices that outline the prerequisites for democratic governance, human rights protection, and adherence to the rule of law. It explores the essence and origins of these standards by examining sources such as international treaties, rulings from the European Court of Human Rights (ECHR), and documents issued by the United Nations and the Council of Europe.*

A comparative analysis is conducted to highlight how various countries integrate international standards into their respective constitutional frameworks. Special focus is given to Ukraine, where notable obstacles in implementing these norms are identified, including judiciary instability, political interference in constitutional oversight, and excessive formalism in legal enforcement. The article also discusses defining characteristics of international human rights standards as enshrined in global legal documents. These standards are characterized by textual uniformity and functional applicability across various international state associations.

They employ abstract and often evaluative language to outline minimum acceptable or aspirational levels of human rights protections, aligned with societal development and its dynamics. Moreover, these standards impose positive obligations on states to safeguard, uphold, and defend rights while providing mechanisms for enforcing penalties—be they political or legal—for violations.

The analysis focuses on pivotal international documents that outline safeguards for human rights and fundamental freedoms, with special attention to their integration into Section II of Ukraine's Constitution. It underscores the significance of case law from the European Court of Human Rights and the International Court of Justice in developing and reinforcing these principles. The European Court of Human Rights stands out as a foundational body in formulating, promoting, and enhancing global standards for human rights protection. Operating within the scope of the European Convention on Human Rights, it guarantees uniform interpretation of fundamental rights and freedoms, providing indispensable legal guidance to judicial systems in member states.

Key words: *international standards, European Court of Human Rights, Constitution, protection of rights.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації, особливо з урахуванням її правового виміру, значного значення набуває вплив міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини. Захист прав і свобод людини більше не розглядається виключно як внутрішня справа окремої держави – це питання стало предметом постійної уваги широкого кола міжнародних інституцій. На сьогодні у світі діє понад 300 міжнародних документів – таких як декларації, конвенції та хартії – які спрямовані на формування, закріплення й гарантування основних прав і свобод особи на глобальному

рівні, а також на створення ефективних механізмів їх захисту у разі порушень.

Ці документи часто ідентифікуються як міжнародні стандарти, оскільки вони базуються на загальноприйнятих правових нормах, що були сформовані завдяки офіційному визнанню їхньої юридичної сили державами. Йдеться про нормативні акти, схвалені Генеральною Асамблеєю ООН у вигляді декларацій або рекомендацій. Саме зазначені міжнародні джерела стали правовою основою для низки положень Конституції України, забезпечуючи фундаментальні гарантії реалізації та захисту прав

і свобод людини та громадянина на національному рівні.

З одного боку, міжнародне право істотно впливає на внутрішнє законодавство країн, тому інтеграція України в міжнародне співтовариство неможлива без гармонізації її законодавства та правозастосовної діяльності з міжнародними стандартами прав людини. З іншого боку, саме національне конституційне право держав слугує базою, з якої міжнародне право черпає матеріал для формування нових об'єктів нормативного регулювання. Це створює своєрідне замкнене коло глобального правового регулювання, охоплюючи як формування міжнародно-правових норм і зобов'язань, так і їх реалізацію в повсякденній практиці діяльності держав та їхніх органів на основі договірних положень сучасного міжнародного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання міжнародно-правових стандартів у сфері конституційного права залишаються актуальною темою для сучасної правової науки, яка продовжує активно досліджуватись як українськими, так і зарубіжними науковцями. Серед найбільш помітних публікацій варто відзначити роботи М. Косли, Н. Гарупи, Р. Спрука, О. Яри, О. Сологуба, П. Петришина, а також аналітичні матеріали міжнародних організацій, таких як Рада Європи та Венеціанська комісія.

У цих дослідженнях ґрунтовно аналізуються ключові принципи міжнародних стандартів, їх сутність та значення для правових систем окремих держав. Основна увага приділяється аспектам захисту прав людини, дотриманню верховенства права, реалізації принципу поділу влади та забезпеченню незалежності судової системи. Науковці акцентують увагу на необхідності інтеграції міжнародних норм у національні законодавчі акти, а також на важливій ролі конституційного права в процесі гармонізації правових систем.

Мета статті. Досліджуються аспекти впливу міжнародних правових стандартів у сфері прав людини на визначення правового статусу особи, громадянина та іноземця. Підкреслюється їхнє значення у процесі формування цього статусу на державному рівні в межах національного конституційного права.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи доктринальне розуміння феномену міжнародних правових стандартів у сфері прав людини, варто насамперед зосередити увагу на базових принципах формування цієї терміносистеми. Вона водночас охоплює і взаємопов'язує поняття, які на перший погляд виглядають

несумісними, адже часто перебувають у антагоністичних взаємозв'язках. Наприклад, термін «міжнародні» вказує на дію даного феномену на глобальному рівні, поза межами державного соціуму. Слово «правові» акцентує увагу на характері нормативно-субординаційних відносин, їх спрямованості та регуляторній сутності.

Поняття «стандарт» натякає на стабільний та усталений зразок для наслідування, тут – модель поведінки держави. Нарешті, термінологічна конструкція «права людини» підкреслює безпосередній зв'язок цієї концепції з самою державою – суб'єктом, який встановлює, визнає, легалізує, забезпечує та захищає відповідні права в організованому суспільстві.

За поглядами Т. Слінько, міжнародні стандарти у сфері прав людини є загальновизнаними нормами міжнародного права, що визначають статус особистості на універсальному рівні. Вони встановлюють перелік основних прав і свобод, зобов'язання держав забезпечувати їх дотримання, а також окреслюють межі можливих або допустимих обмежень цих прав і свобод [1].

Основні характеристики міжнародних правових стандартів у сфері прав людини тісно пов'язані з визначенням правового статусу особи. Передусім наголошується, що цей статус встановлюється на універсальному, загальнолюдському рівні. Його зміст включає систему базових прав і свобод людини, які є невід'ємними та мають бути гарантовані. При цьому на державу покладається обов'язок забезпечувати реалізацію й захист цих прав. Водночас підкреслюється, що держава може вводити певні обмеження, але лише у випадках, чітко визначених законом, або коли це обумовлено необхідністю охорони суспільних інтересів.

Описуючи своє розуміння міжнародних правових стандартів прав людини, П.М. Рабінович виділяє їхні ключові характеристики, зосереджуючись не лише на дефінітивних ознаках, але й на функціонально-ідентифікаційних та забезпечувальних властивостях [2].

Зокрема:

– стандарти прав людини встановлюють базовий рівень реалізації прав, визначаючи «мінімальний стандарт», тобто консенсус, який є прийнятним на фундаментальному рівні. Такі стандарти не лише декларують права, але й визначають їх мінімально необхідний обсяг, забезпечуючи певний вихідний рівень їх реалізації. Це узгоджується з критерієм мінімальної змістовно-функціональної корисності.

– Організаційно-діяльнісний потенціал охоплює механізми гарантування прав людини, включаючи позитивні зобов'язання держав щодо забезпечення, охорони та захисту цих прав. Ця характеристика корелює з критерієм апіорної гарантованості, що підкреслює роль стандартів у створенні умов для ефективного реалізування прав людини.

– Суб'єктно-облігаторний потенціал акцентує увагу на важливості дотримання державами міжнародних стандартів прав людини. За словами Рабіновича, ці положення можуть бути як формально обов'язковими, так і рекомендаційними, слугуючи орієнтиром для розробки міжнародних та національних норм у сфері прав людини. Така функція стандартів відображається через їхню нормативну модельність, яка визначає їх як взірці для правового регулювання.

– Обов'язково-реалізаційний потенціал. Особливість санкцій за порушення стандартів варіюється від політико-юридичного характеру (для обов'язкових приписів) до суто політичного (для рекомендаційних положень). Але в будь-якому випадку дотримання стандартів покладає на держави відповідальність, яка може мати різні форми санкцій. Це відповідає критерію належної відповідальності.

Таким чином, П.М. Рабінович аналізує широкий спектр властивостей міжнародних стандартів прав людини, які спрямовані на їх вплив та практичне застосування в юридичній і політичній сферах.

На нашу думку, міжнародні стандарти у сфері прав людини являють собою загально-визнані міжнародно-правові норми, які визначають статус особи на універсальному рівні, окреслюючи перелік фундаментальних прав і свобод. Вони також регулюють обов'язок держав забезпечувати дотримання цих прав і свобод, водночас встановлюючи межі їх можливого чи допустимого обмеження.

Україна, обравши шлях державної незалежності та розвитку, закріпила цей вибір у Конституції, підтвердивши прагнення утвердитися як демократична, соціальна і правова держава. Основним принципом такого курсу є забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Яскравим доказом цього стало приєднання України до Європейської конвенції з прав людини, яка наголошує на тому, що права та свободи є найвищою суспільною цінністю, належать кожному з моменту народження і мають невід'ємний характер. Захист цих прав визначений як одна з ключових функ-

цій держави. Прийняття Конституції України 28 червня 1996 року стало важливою віхою на цьому шляху.

Основний закон визначає людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпеку як найвищу соціальну цінність. Це підкреслює, що держава зобов'язана відповідати за свої дії, а встановлення та захист прав і свобод громадян мають бути її ключовим обов'язком. Для досягнення цієї мети необхідно створити дієвий механізм гарантування прав, закріплених у Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Проте наразі ситуація з реалізацією прав людини в Україні залишається неоднозначною. У певних сферах спостерігається суттєвий прогрес, тоді як в інших все ще існують серйозні проблеми.

Частина положень Конвенції потребує ухвалення відповідної законодавчої бази для їхньої повної імплементації. На жаль, рівень реалізації прав людини в Україні часто не відповідає європейським стандартам, що свідчить про необхідність удосконалення національної системи захисту цих прав. Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у впровадженні міжнародних стандартів у цій сфері.

Конституція України надає громадянам право звертатися до міжнародних органів для вирішення спорів. До таких установ належать, зокрема, Міжнародний Суд ООН та Європейський суд з прав людини. Згідно зі статтею 55 Основного Закону, кожен має можливість скористатися цим правом, якщо національні засоби правового захисту були повністю вичерпані. Це право охоплює органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [3].

Європейська система захисту прав людини є однією з найефективніших і найбільш організованих серед регіональних механізмів у цій галузі. За словами Я. Мартинюка, вона складається з двох головних складових: міжнародно-правових документів і установ, які займаються реалізацією та контролем дотримання прав людини [4, с. 296].

До цих аргументів варто додати ще одну значущу складову – юридичні механізми, побудовані на відповідних міжнародно-правових нормах. Саме через діяльність європейських міжнародних організацій ці механізми забезпечують ефективну реалізацію стандартів захисту прав людини в межах регіону.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграє визначальну роль у впровадженні міжнародних стандартів прав людини в Україні, слугуючи дієвим інструментом зовнішнього

моніторингу за виконанням державою своїх міжнародних зобов'язань. Його рішення мають обов'язковий характер і нерідко стають джерелом важливих змін у національному законодавстві та практиці застосування права.

Чинна Конституція загалом узгоджується з міжнародним правом і його сучасними тенденціями, особливо у сфері захисту прав людини. Зокрема, розділ II Конституції присвячений правам і свободам людини та громадянина, а низка її статей містить положення, що відображають принципи Загальної декларації прав людини. Наприклад, частина перша статті 24 Основного Закону ґрунтується на концепції Декларації, яка проголошує, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах [3].

Стаття 2 Загальної декларації прав людини проголошує, що кожна особа має право на всі свободи й гарантії, закріплені в цьому документі, незалежно від будь-яких відмінностей – расових чи етнічних ознак, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, соціального чи національного походження, матеріального становища або будь-якого іншого критерію [5].

У контексті війни та триваючої кризи державного управління особливо важливим стає забезпечення базових прав людини та гарантій їх захисту, включаючи норми міжнародного гуманітарного права. Ці стандарти зафіксовані в численних міжнародних актах, зокрема в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та документах Ради Європи, й мають бути основою правової позиції України навіть в умовах надзвичайної ситуації.

Висновки. Узагальнюючи, можна сказати, що українське законодавство в сфері прав людини, включаючи Конституцію, загалом відповідає міжнародним стандартам. Однак цього не можна стверджувати стосовно законодавчої та правозастосовної практики. Незважаючи на істотний прогрес у правовій сфері, порушення загальновизнаних норм і принципів, а також окремих статей Європейської конвенції з прав людини й основоположних свобод і інших міжнародних документів все ще мають місце. Водночас слід зазначити, що в Україні формується демократична правова держава, що дає підстави сподіватися на поступове вирішення проблем із забезпеченням усіх основних прав і свобод людини, без винятку. Крім того, членство України в Раді Європи накладає зобов'язання щодо дотримання міжнародних норм і принципів у захисті прав людини.

Міжнародно-правові акти, спрямовані на захист прав людини, визначають загальну систему прав і свобод, яка покликана забезпечити нормальне функціонування та благополуччя особи. Навіть якщо якесь право не закріплене в конституційному законодавстві окремої держави, воно все одно визнається в рамках міжнародних документів. Це впливає з пріоритету міжнародного права над національним законодавством, який є загальновизнаним принципом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Слінко Т. М. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15177/1/Slinko_30-34.pdf (дата звернення 18.09.2025)
2. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. URL: file:///C:/Users/Samsung/Desktop/vapny_2016_1_4.pdf (дата звернення 18.09.2025)
3. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення 18.09.2025)
4. Мартинюк Я. Значення європейської системи захисту прав людини для українського суспільства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 292–298
5. Загальна декларація прав людини: ООН, 10 груд. 1948 р. URL: <https://www.un.org/uk/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення 18.09.2025)

REFERENCES:

1. Slinko, T. M. (2018). Mizhnarodno-pravovi standarty v haluzi prav liudyny ta yikh vidobrazhennia v Konstytutsii Ukrainy [International legal standards in the field of human rights and their reflection in the Constitution of Ukraine]. *Prava liudyny i demokratiia : zb. nauk. st. za materialamy nauk. konf., m. Kharkiv, 15 trav. 2018 r. Kharkiv*, 30–34. Retrieved from: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15177> [in Ukrainian].
2. Rabinovych, P. M. (2016). Mizhnarodni standarty prav liudyny: vlastyvoli, zahalne poniattia, klasyfikatsiia [International human rights standards: properties, general concept, classification]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 1, 19–29. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_1_4 [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].

4. Martyniuk, Ya. I. (2019). Znachennia yevropeiskoi systemy zakhystu prav liudyny dlia ukrainskoho suspilstva [The significance of the European human rights protection system for Ukrainian society]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Current issues in jurisprudence*, 4 (20), 292–298. Retrieved from: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/38418> [in Ukrainian].
5. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights]. (n.d.). Retrieved from: <https://www.un.org/uk/about-us/universal-declaration-of-human-rights> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 20.06.2025

Дата прийняття статті: 20.07.2025

Опубліковано: 10.10.2025